

Barbora Vacková, 22034

Projekt disertační práce

Téma:

Vliv sociálních utopií na formování prostoru moderního města

Obecný kontext:

Moderní město začalo vznikat zhruba před dvěma sty lety. Úzce souvisí se vznikem moderní společnosti, s industriální i politickou revolucí. Někteří autoři také označují tuto přeměnu jako transformaci společnosti tradiční na společnost městskou. (Burgess 1966, Sombart 1966, Park 1966, Wirth 1966)

Zhruba na počátku 19. století odstartoval proces, kdy se začal prudce zvyšovat podíl městského obyvatelstva v celkové populaci. Zatímco ve století 19. to byl zejména evropský fenomén, od druhé poloviny století 20. je to již záležitost celosvětová. V poslední čtvrtině minulého století se pak tento proces neustále zrychloval. Zatímco v roce 1975 žilo ve městech necelých 40% obyvatelstva planety, v roce 2000 to už bylo 50% a za dalších 25 let by to mělo být téměř 65%. Přitom největšího rozmachu co do velikosti dosáhnou města v jihovýchodní Asii a částečně Jižní Americe, tedy v prostoru, který ještě před půl stoletím patřil k těm nejméně urbanizovaným na Zemi. Dnes žijí v Africe a Asii více než dvě třetiny obyvatelstva na venkově, do roku 2025 jich bude více než polovina ve městech.¹

Znamená to, že tyto oblasti světa čeká obdobná změna, kterou procházela Evropa a Severní Amerika v průběhu předcházejícího období. Se shodnými problémy jako se potýkala evropská velkoměsta v 19. a v první polovině 20. století se tyto oblasti potýkají již dnes. Přitom často se řešení těchto problémů z hlediska urbánního plánování nijak neliší od způsobu řešení před sto lety.

¹ Je třeba si ovšem uvědomit, že zde nejde pouze o prostý podíl obyvatelstva, ale také či spíše zejména o šíření tzv. městského stylu života. (např. Simmel 1966)

Pokud se podíváme na situaci evropských velkoměst v 19. století, zjistíme, že během jednoho století se počet jejich obyvatel zvýšil pětkrát. Přitom většina nově příchozích byli lidé přicházející za prací, více méně nemajetní. Ovšem i v případě, že by měli prostředky na slušné živobytí, bylo velmi těžké si jej opatřit. Města nebyla připravena na takový nárůst obyvatel. Infrastruktura prakticky neexistovala, bytových prostor byl zoufalý nedostatek. Vysoká nemocnost, vysoká úmrtnost a nehygienické podmínky se staly průvodním znakem života ve velkoměstě. Sociální problémy byly o to zřetelnější, že vznikající chudinské čtvrti rostly vedle oblastí života zámožnějšího obyvatelstva. (např. Hall 1999, Schorske 2000, Inwood 2003, Engels 1950) Řešení se chopili jednak sociální reformátoři a vedle nich také stavitelé a urbanisté. Jejich cílem bylo vyčistění města. Pro urbanistu to znamená především asanaci prostoru a jeho nové přepracování. Jistá nedotaženost těchto řešení - pouhé přesunutí problému do jiných oblastí se v tomto způsobu řešení vyskytuje dodnes.

Na americkém kontinentě byl vývoj ještě bouřlivější, o to snad typičtější. Zatímco moderní urbanista se v Evropě musel vyrovnávat s tradicí a již existující výstavbou, americký stavitel si nemusel dělat tolik starostí. Proto dostávala jeho města až ideální podobu.

Stavitelé snažící se řešit sociální problémy ve městech byli jistě inspirováni některými „odvážnými“ plány, pokusy či teoriemi lidí jako byl Fourier, Owen či Bentham. Vyextrahovali z nich požadavky funkčního oddělení prostoru i času a jejich ekonomického využívání. Později se toto hospodaření s časem a prostorem stalo hlavní myšlenkou významného dokumentu moderní evropské architektonické avantgardy „Athénské charty“. Ačkoli na Západě často zůstalo pouze u myšlenek a inspirací, v sovětském Rusku se v pracích tzv. konstruktivismu mohla tato koncepce projevit. Lze říci, že kořeny způsobů tzv. sociálního bydlení či jiných řešení problémů s bytovou situací sahají

právě až k sociálním utopiím. (např. Hrůza 1965, 2002, Hrůza a Zajíc 1999, Hegemann 1913, Sitte 1995, Wagner 1910, Olsen 1986)

Metoda a cíl práce:

Text by měl na základě práce s odbornou literaturou a analýzy původních textů utopických myslitelů a sociálních reformátorů, jakož i plánovaných či uskutečněných přestaveb městského prostoru splnit dva úkoly. Za prvé popsat teoretická východiska a zdroje urbánního řešení sociálních problémů. Domnívám se, že právě sociální utopie jsou takovým zdrojem, který je velmi významný. Je možné nalézt jedinou myšlenkovou linii vedoucí od prvních myslitelů zabývajících se utopií až k architektům, kteří řešili taková zadání, jako je výstavba sociálních bytů.

Druhým úkolem je nalézt a prozkoumat obecná pravidla řešení sociálních problémů v městském prostředí.

Struktura práce:

Práce se bude skládat z těchto obsáhlejších kapitol:

1. Vymezení pojmu sociální utopie vzhledem k jiným utopickým systémům
2. Rozlišení spravedlivé společnosti a fungující společnosti vzhledem v kontextu utopistických teorií
3. Příklady teoretických pokusů naplnit utopické vize s důrazem kladeným na prostorový aspekt problematiky; „rozbor jejich vzestupu a pádu“
4. Vliv těchto zkušeností na urbanismus moderního města: přetváření prostoru jako celku, řešení sociálních problémů
5. Vymezení obecných pravidel řešení sociálních problémů z hlediska urbánního plánování
6. Čím výše popsaná problematika důležitá pro současnost?

Ad 1: Utopické myšlení je charakterizováno bohatostí směrů. Proto je hned na počátku třeba přesně vymežit oblast sociálních utopií. V našem případě také podstatný vztah

k socialistickým a komunistickým myšlenkám. (např. Kumar 1991, Clayes, Sargent 1999, Manuel 1967)

Ad 2: Dále je třeba rozlišit dva základní cíle utopistů. V jejich díle jde především o hledání ideální formy společnosti. Tento ideál má však dvě dimenze, které spolu nutně nesouvisí: společnost spravedlivá vs. společnost fungující (např. More 1978, Campanella 1979)

Ad 3: Pokud ve výše popsaných oddílech jde o popis teorie, nyní se budeme zabývat „praxí utopie“. Zájem se soustředí na konkrétní teorie a na některé ze známých pokusů o vytvoření společenství založených na těchto teoriích utopistů. (např. Holloway, Gide 1933, Fouriere 1950, Owen 1955, Faubion 2000, Foucault)

Ad 4: Způsoby řešení sociálních problémů ve vznikajícím moderním městě a jejich inspirace u sociálních utopistů. Tedy jinými slovy prozkoumání vztahu sociální reformy a sociální utopie. (např. Engels 1950, Hall 1999, Hegemann 1913)

Ad 5: Na základě výše popsaného zkoumání vytipovat jisté charakteristické rysy obecně platící pro řešení sociálních problémů v prostoru moderního města. (např. Sibley 1999)

Ad 6: Závěrečná část, která vysvětluje vliv těchto již více méně historických procesů na současné urbanistické plánování.

Literatura:

Benjamin, W. 1979. *Dílo a jeho zdroj*. Praha: Odeon.

Benjamin, W. 1998. *Agésilas Santander*. Praha: Herrmann & synové.

Blanchard, M. E. 1985. *In Search of the City: Engels, Baudelaire, Rimbaud*. Stanford: ANMA LIBRI.

Burgess, E. W. 1966. *Růst města: úvod do projektu výzkumu*. In: Příspěvky k sociologii města a bydlení. Vysoká škola politická.

Campanella, T. 1979. *Sluneční stát*. Mladá fronta.

Clayes, G., Sargent, L. T. (ed.) 1999. *The Utopia Reader*. New York University Press.

- Donald, J. 1999. *Imagining the modern city*. London: The Athlone Press.
- Engels, F. 1950. *Postavení dělnické třídy v Anglii*. Praha: Svoboda.
- Faubion J. D. (ed.) 2000. *Michele Foucault Power*. Penquin Books.
- Foucault, M. 1999. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědění*. Praha: Herman & synové.
- Foucault, M. 2000. *Dohlížet a trestat*. Dauphin.
- Fourier, CH. 1950. *Výbor z díla*. Orbis.
- Frisby, D. 1986. *Fragments of modernity: Theories of Modernity in the work of Simmel, Kracauer and Benjamin*. Cambridge: The MIT Press.
- Frisby, D. 2001. *Cityscapes of Modernity*. Polity.
- Gehl, J. 2000. *Život mezi budovami: užívání veřejných prostranství*. Brno: Nadace Partnerství.
- Geremek, B. 1999. *Slitování a šibenice, dějiny chudoby a milosrdenství*. Argo.
- Gide, Ch., Fourier, CH. 1933. *Vybrané spisy. Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství Ant. Svěcený*.
- Gurevič, A. J. 1972. *Kategorie středověké kultury*. Mladá fronta.
- Hall, P. 1999. *The Cities in Civilization, Culture, Innovation and Urban Order*. London: Phoenix.
- Hegemann, W. 1913. *Der Städtebau: nach den Ergebnissen der allgemeinen Städtebau-Ausstellung in Berlin nebst einem Anhang: Die internationale Städtebau-Ausstellung in Düsseldorf*. Berlin: Verlag Ernst Wasmuth A.-G.
- Holloway, M. *Utopian Communities in America 1680-1880*, ISBN 0-486-21593-8
- Hrůza, J. 1965. *Teorie města*. Praha: nakladatelství československé akademie věd.
- Hrůza, J. 2002. *Charty moderního urbanismu*. Praha: Agora.

- Hrůza, J., Zajíc, J. 1999. *Vývoj urbanismu: II.díl*. Praha: ČVUT.
- Inwood, S. 2003. *Historie Londýna*. BB art.
- Johnson, P. 1998. *Zrození moderní doby, devatenácté století*. ACADEMIA.
- Kumar, K. 1991. *Utopianism*. Open Unievrsity Press.
- Lepetit, B. 1996. „Čas měst.“ s.65-76. in *Antologie francouzských společenských věd: město*. Praha: Cefres.
- Macek, J. 1925. *Socialismus*. Praha: Státní nakladatelství.
- Manuel, F.E. 1967. *Utopias end Utopian Thought*. Beacon Press.
- Marcelli, M. 1999. „Mesto a text, mesto ako text.“ s. 53-71 in *Brněnské přednášky*. Brno: MU.
- More, T. 1978. *Utopie*. Mladá fronta.
- Olsen, D. J. 1986. *The city as a Work of Art: London, paris, Vienna*. New Haven, London: Yale University Press.
- Owen, R. 1955. *Vybrané spisy*. Státní nakladatelství politické literatury.
- Park, R. E. 1966. *Město: náměty pro výzkum lidského chování v městském prostředí*. In: *Příspěvky k sociologii města a bydlení*. Vysoká škola politická.
- Sennett, R. 1996. *Flesh and Stone*. W. W. Norton.
- Sennett, R. 1996. *The Uses of Disorder:Perswonal Identity and City Life*. Faber ans faber Ltd.
- Schmeidler, K. (ed.). 2001. *Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě*. Brno.
- Schorske, C. E. 2000. *Vídeň na přelomu století*. Brno: Barrister&Principal.
- Sibley, D. 1999. *Geographies of Exlusion, Society and Difference in the West*. Routledge.
- Simmel, G. 1996. *Velkoměsto a duševní život*. In: *Příspěvky k sociologii města a bydlení*. Vysoká škola politická.
- Simmel, G. 1997. *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. Praha: SLON.

- Sitte, C. 1995. *Stavba měst podle uměleckých zásad*. Praha: ARCH.
- Sombart, W. 1966. *K teorii vzniku města*. In: Příspěvky k sociologii města a bydlení. Vysoká škola politická.
- Spengler, O. 1997. *Člověk a technika*. Neklan.
- Vlček, T. 1986. *Praha 1900: studie k dějinám kultury a umění Prahy v letech 1890-1914*. Praha: PANORAMA.
- Vybíral, J. 2002. *Česká architektura na prahu moderní doby: devatenáct esejí o devatenáctém století*. Argo.
- Wagner, O. 1910. *Moderní architektura*. Praha: Jan Laichter.
- Wirt, L. 1966. *Urbanismus jako způsob života*. In: Příspěvky k sociologii města a bydlení. Vysoká škola politická.